

Factors affecting the increase of social capital in the Islamic Republic of Iran and explaining the most effective factor based on the Delphi method

Abstract

With the passing of the first years of the victory of the Islamic Revolution and the end of the era of holy defense, which inspired the Iranian society in continuing and maintaining the spirit of self-sacrifice over time and due to sanctions and pressures from foreign countries in addition, the formation. The major problem of the current Iranian society is to reduce the amount of social capital and consequently, reducing social cohesion. Using the Delphi method, "Factors affecting social capital in the Islamic Republic of Iran and the most influential factor from the perspective of experts were studied. The main question is identified the factors affecting social capital in the Islamic republic of Iran.in data collection, documentary methods and open and closed questionnaires with a 5-point Likert scale were used. To determine the degree of consensus among panel members to prioritize structural, behavioral and contextual dimensions as factors affecting social capital in the Islamic Republic of Iran, Kendall coordination coefficient and Friedman test were used. The results of Friedman test analysis to prioritize the components of the structural dimension show that with 95% accuracy, in this dimension, trying to create social peace has the first priority and respect for people has the last priority. In the behavioral dimension, the way of thinking has the first priority and personality traits have the last priority. In the field dimension, financial resources have the first priority and educational resources have the last priority. The use of these finding can help the social coherence of the Iranian community.

Keywords: social capital, social trust, behavioral dimension, structural dimension, contextual dimension

---

عوامل اثر گذار بر افزایش سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران و تبیین موثرترین عامل مبتنی بر روش دلفی

علی عباس دیناروند^۱

احمد آذین^۲

علیرضا گلشن^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۲/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۵/۱۳

چکیده

با پشت سر گذاشتن سالهای اولیه پیروزی انقلاب اسلامی و پایان یافتن دوران دفاع مقدس که الهام بخش جامعه ایران در تداوم و حفظ روحیه ایثار و از خود گذشتگی بود، به مرور زمان و به دلیل اعمال تحریم ها و فشارهای خارجی بر کشور، بعلاوه شکل گیری شکاف و فاصله طبقاتی در میان طبقات اجتماعی طی سال های اخیر، موجب کاهش انسجام اجتماعی و از میان رفتن بخش عظیمی از سرمایه اجتماعی جامعه گردید. مشکل و چالش عمده جامعه کنونی ایران کاهش میزان سرمایه اجتماعی و به تبع آن کاهش انسجام اجتماعی است. با استفاده از روش دلفی، عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران و تاثیرگذارترین عامل از دیدگاه کارشناسان بررسی شد. پرسش اصلی نیز شناسایی عوامل تاثیر گذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران است. درگردآوری داده ها از روش های اسنادی و پرسشنامه های باز و بسته دارای ساختار با مقیاس ۵ درجه‌ای طیف لیکرت استفاده گردید. برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضای پانل جهت اولویت بندی ابعاد ساختاری، رفتاری و زمینه ای به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران از ضریب هماهنگی کندال و آزمون فریدمن استفاده شد. نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی مولفه های بعد ساختاری نشان می دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی دارای اولویت اول و احترام قائل بودن برای مردم دارای اولویت آخر می باشد. در بعد رفتاری شیوه اندیشه ورزی دارای اولویت اول و ویژگی های شخصیتی دارای اولویت آخر می باشد. در بعد زمینه ای منابع مالی دارای اولویت اول و منابع آموزشی دارای اولویت آخر می باشد. به کارگیری یافته های این تحقیق می تواند به انسجام اجتماعی جامعه ایران کمک می کند.

واژه های کلیدی: سرمایه اجتماعی، اعتماد اجتماعی، بعد رفتاری، بعد ساختاری، بعد زمینه ای

^۱دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران. dinarvand2002064997@gmail.com

^۲استادیار گروه علوم سیاسی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران. (نویسنده مسئول) a.azin@khuisf.ac.ir

^۳دانشیار گروه علوم سیاسی، واحد شهرضا، دانشگاه آزاد اسلامی، شهرضا، ایران. pir@iaush.ac.ir

با پیروزی انقلاب اسلامی و آغاز تغییر و تحولات گسترده در ساختارهای سیاسی و اقتصادی، میزان مشارکت مردم و اعتماد متقابل دولت و ملت به شدت افزایش یافت. پس از سپری شدن سالهای ابتدایی پس از پیروزی انقلاب اسلامی و دوران پر التهاب دفاع مقدس و فروکش کردن شور و هیجان آن دوره کم نظیر و آغاز دوران پس از جنگ و بازسازی خرابی های بجای مانده از آن جنگ، کم کم شاهد کاهش روحیه ایثار و از خود گذشتگی و آغاز پدیده شکاف طبقاتی و فاصله گرفتن افراد از یکدیگر هستیم و با افزایش روز افزون تحریم ها و فشارهای خارجی، کم کم انسجام اجتماعی در جامعه کمرنگ شد و میزان اعتماد اجتماعی در میان سطوح مختلف جامعه رو به نقصان نهاد. اختلاف میان نخبگان و میان نخبگان و گروه های اجتماعی و بروز شکاف میان گروه های اجتماعی، از تبعات کاهش سرمایه اجتماعی است. عمده ترین مشکل کنونی جامعه ایران این است که چگونه می توان سرمایه اجتماعی هیجانی را که هر از گاهی و پس از بروز برخی مصائب و بحران های طبیعی شکل می گیرد به سرمایه ای دائمی و قابل اتکا تبدیل کرد، چگونه می توان سطح سرمایه اجتماعی در ایران را که عمدتاً از نوع درون گروهی و سنتی است به سرمایه اجتماعی برون گروهی و مدرن تبدیل کرد. جعفری اهمیت شبکه ها در شکل گیری سرمایه اجتماعی را با اهمیت تلقی می کند، مهدوی و محملو در تحقیق خود نتیجه گرفته اند که سرمایه اجتماعی به طور مثبت با سرمایه فیزیکی، میزان درآمد و سرمایه انسانی ارتباط دارد و با بیکاری، تورم، نابرابری، شهرنشینی و میزان صنعتی شدن جامعه ارتباط منفی دارد، عیوضی بر رهبری و تحقیقات دیگر که در مقلله ذکر گردیده هر کدام از زاویه ای متفاوت به موضوع پرداخته و جنبه خاصی از موضوع را مورد مطالعه قرار داده اند لیکن به طور جامع به آن نپرداخته اند. هدف این تحقیق شناسایی مجموعه عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی و تعیین اثرگذارترین عامل بر این سرمایه میان گروه های اجتماعی، قومی، مذهبی و سیاسی همچنین میان دولت و نهادهای رسمی و غیر رسمی از دید کارشناسان می باشد.

-چارچوب نظری

بورديو در تعريف خود، سرمایه اجتماعی را ساخته شده از تکالیف و تعهدات اجتماعی (پیوندها و ارتباطات) می داند که این سرمایه در برخی شرایط قابل تبدیل به سرمایه اقتصادی است (بورديو، ۱۳۸۴: ص ۱۳۶). وی سرمایه اجتماعی را مجموعه ای از منابع مادی یا معنوی می داند که به یک فرد یا گروه اجازه می دهد تا شبکه پایداری از روابط کم و بیش نهادینه شده آشنایی و شناخت متقابل رادراختیار داشته باشند. و در این تعریف بر ضرورت تراکم و دوام پیوندها (یعنی ارتباطات) تاکید می ورزد و بیان می دارد که: سرمایه اجتماعی انبوهی از منابع بالفعل یا بالقوه ای را که به مالکیت یک شبکه ای دوام دار متصل اند نشان می دهد. همچنین بیان می کند که ارزش پیوندهای یک فرد (یا حجم سرمایه اجتماعی متعلق به یک عامل) به تعداد اتصالاتی که می تواند آن ها را بسیج نماید و به حجم سرمایه (فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی) متعلق به هر یک از اتصالات، بستگی دارد. پس از نظر پیر بورديو سرمایه اجتماعی عبارت است از موقعیت ها و روابطی که در درون گروه ها و شبکه های اجتماعی برای افراد دسترسی به فرصت ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت اجتماعی را افزایش می دهد. بورديو معتقد است که سرمایه اجتماعی، یکی از دارایی های ثروتمندان و وسیله ای برای

حفظ برتری آنها است در نظریه وی جایی برای امکان بهره برداری دیگران - یعنی افراد یا گروه‌های کم بضاعت تر- از این پیوندهای اجتماعی، وجود ندارد.

جیمز کلمن: جیمز کلمن، جامعه شناس امریکایی، در تعریف سرمایه اجتماعی بر نقش و کارکرد آن تاکید کرده و تعریفی کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می دهد. بر این اساس «سرمایه اجتماعی شیء واحدی نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند؛ همه آنها شامل جنبه ای از یک ساخت اجتماعی هستند و کنش های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می کنند. سرمایه اجتماعی مانند شکل های دیگر سرمایه است و دستیابی به هدف های معینی را که در نبودن آن دست یافتنی نخواهد بود، امکان پذیر می سازد. سرمایه اجتماعی مانند سرمایه فیزیکی و انسانی کاملاً تعویض پذیر نیست، اما نسبت به فعالیت های به خصوص تعویض پذیر است. (کلمن، ۱۳۷۷: ص ۴۶۲). از دید کلمن روابط اجتماعی هنگامی به وجود می آیند که افراد می کوشند تا از منافع فردی خود بهترین استفاده را ببرند. مفهوم سرمایه اجتماعی در برابر نگرشهای تند و جانبدارانه درباره فردگرایی و این اصل که تنها کنشگران محسوس در جامعه، افراد هستند، وضع شده است و مفهومی است که این نگرش ها را تعدیل می کند. او با اشاره به آثار برخی افراد (لوری، بن پرات، ویلیامسن، بیکر، گرانووتر و لین) نقش سرمایه اجتماعی در تسهیل فعالیت های عقلانی اقتصادی، و همچنین نقش این سرمایه را در دستیابی افراد به اهداف مختلف مورد توجه قرار می دهد. بنابراین او سرمایه اجتماعی را با توجه به کارکردش برای افراد، یعنی نقش آن در دستیابی افراد به اهداف خود تعریف می کند و می نویسد: «سرمایه اجتماعی، به نوبه خود، هنگامی به وجود می آید که روابط میان افراد به شیوه ای دگرگون می شود که کنش را تسهیل می کند» (کلمن، ۱۳۷۷: ص ۴۶۴).

فوکویاما: او سرمایه اجتماعی را چنین تعریف می کند: «سرمایه اجتماعی شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیر رسمی است که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می شود. هنجارهای تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی می توانند از هنجار روابط متقابل دو دوست گرفته تا آموزه های پیچیده ای را در برگیرند که بطور مشروح بیان شده اند». او با این تعریف، اعتماد، شبکه ها، جامعه مدنی و امثال آن را که با سرمایه اجتماعی در ارتباط هستند محصولات آن می داند نه عناصر تشکیل دهنده آن (فوکویاما، ۱۳۸۴: ص ۱۶۹). بنابراین سرمایه اجتماعی می تواند شرایطی را به وجود آورد که ارتباطات و روابط افراد جامعه، کنش ها را تسهیل کرده و رسیدن به اهداف مشترک سریع تر و راحت تر اتفاق بیفتد. به عبارتی «یکی از مزیت های بزرگ اندیشه و گفتمان سرمایه اجتماعی این است که این ذینفعان مختلف - یعنی گروه های موجود در جامعه - می توانند به زبان مشترکی سخن بگویند و آسان تر با یکدیگر مراوده داشته باشند» (ولکاک و نارایان در تاجبخش، ۱۳۸۴: ص ۵۶۳). فوکویاما هزینه های معاملات را به عنوان هزینه هایی شناسایی کرده است که بر همه سازمان ها یا فرهنگ ها در نبود سرمایه اجتماعی تحمیل می گردد (Fukuyam, 1990, 84).

پاتنام اعتقاد دارد که سرمایه اجتماعی وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها است که می توانند باتسهیل اقدامات هماهنگ، کارآیی جامعه را بهبود بخشیده و در نهایت منافع متقابل آنان را تأمین خواهد کرد. سرمایه اجتماعی نیز مانند سایر سرمایه ها مولد است و امکان دستیابی به اهداف مشخص را فراهم می کند که بدون آن غیر قابل دسترس خواهند بود (پاتنام، ۱۳۸۰: ص ۲۸۵). وجوه گوناگون سازمان اجتماعی از دیدگاه پاتنام عبارتند از:

۱- شبکه های اجتماعی: پاتنام اعتقاد دارد که وجود شبکه های اجتماعی در هر جامعه ای باعث تسهیل روابط و ارتقاء همکاری در یک جامعه خاص می شود. هرچه این شبکه ها در جامعه ای متراکم تر باشند، احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند.

۲- هنجارهای معامله متقابل: در هر گروه اجتماعی هنجارهایی هستند که مهمترین سودمندی آنها تقویت اعتماد، کاهش هزینه معاملات و تسهیل همکاری است. از نظر پاتنام مهمترین این هنجارها، هنجارهای معامله متقابل هستند. وی این هنجارها را از مولدترین اجزای سرمایه اجتماعی می داند

۳- اعتماد اجتماعی: پاتنام اعتماد اجتماعی را ناشی از دو منبع یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه های مشارکت مدنی می داند. از نظر وی اعتماد، همکاری را تسهیل می کند و هرچه سطح اعتماد در یک جامعه بالاتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. (پاتنام، ۱۳۸۰: ۳۰۹)

-پیشینه پژوهش

جعفری در تحقیق خود تحت عنوان «ارائه مدل مفهومی عوامل موثر بر افزایش سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان بین الملل» در پی شناسایی این عوامل می باشد. ایشان بیان می کنند که یکی از مولفه های مهم سرمایه اجتماعی، شبکه ها است که انسجام بخش میان انسان ها و سازمان ها می باشد و نتیجه می گیرد که افزایش شبکه اجتماعی در بین دانشجویان بین الملل می تواند بر مشکل انزوای این دانشجویان در کشور محل تحصیل غلبه کند. (جعفری، ۱۳۹۸: ۵۵). مهدوی و محمد لو در تحقیق خود تحت عنوان «تحلیل عوامل کلان مؤثر بر فرایند سرمایه اجتماعی در ایران» فرایند انباشت سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن را صورت بندی کرده و براساس آن نسبت به تحلیل تجربی فرایند شکل گیری سرمایه اجتماعی در ایران در چارچوب رویکرد همگرایی اقدام نموده است. براساس نتایج حاصله، سرمایه اجتماعی در بلندمدت به طور مثبت با متغیرهای سرمایه فیزیکی، میزان درآمد و سرمایه انسانی و به طور منفی با متغیرهای نابرابری در توزیع درآمد، بیکاری، تورم، میزان شهرنشینی و میزان صنعتی شدن جامعه ارتباط دارد (مهدوی و عزیز محمدلو، ۱۳۹۷: ۴۲-۵). محمدی فر و قجری در تحقیق خود تحت عنوان «عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی بر اساس مفاهیم قرآن کریم با هدف شناسایی و اولویت بندی عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی بر اساس مفاهیم قرآن کریم از دیدگاه خبرگان دانشگاه قرآن و حدیث قم اقدام نموده است. نتایج به دست آمده نشان می دهد مهم ترین عوامل مؤثر بر سرمایه اجتماعی در بین عوامل بیان شده در این پژوهش، به ترتیب شامل حسن ظن عمومی در جامعه، اعتماد اجتماعی، اخوت و برادری، انفاق و بخشش، مشورت با دیگران، اصلاح گری اجتماعی، ارتباطات اجتماعی، همبستگی اجتماعی و همکاری و تعاون است. (محمدی فر و قجری، ۱۳۹۸: ۴۸-۷۸) اولیایی در مقاله ای با عنوان "سرمایه های اجتماعی و انقلاب اسلامی" نقش امام خمینی در شکل گیری انقلاب اسلامی را مورد کنکاش قرار داده، معتقد است امام خمینی طی مبارزه ای علمی، اعتقادی و سیاسی پانزده ساله، سرمایه های اجتماعی لازم برای وقوع انقلاب اسلامی و تحقق اهداف آن را ایجاد نمودند و با استفاده هوشمندانه و مدبرانه از آن توانستند انقلاب را رهبری کنند و نظام شکوهمند و مقدس اسلامی را برپا سازند پس این نظام مقدس در پیش زمینه خود از سرمایه اجتماعی بهره های فراوان برده است (اولیایی، ۱۳۸۷: ۳۹-۴۵). عیوضی و فتحی در مقاله ای با عنوان "رهبری و سرمایه اجتماعی با رویکرد به رهبری امام خمینی" نقش امام خمینی در ایجاد و تداوم سرمایه اجتماعی را مورد بررسی قرار داده اند. آنها به ذکر یازده عنصر اعتمادزا که امام خمینی بهره کافی از آن داشتند و با توجه به نفوذی که امام روی مردم داشت و اعتماد متقابل

رهبری و مردم، امام خمینی را به عنوان یکی از مؤلفه های مهم سرمایه اجتماعی و منبع اساسی تحولات اجتماعی و سیاسی ذکر می کنند. (عیوضی و فتاحی، ۱۳۹۰: ۸۴-۶۱)

۳- روش تحقیق

در این پژوهش حدود ۵۰ نفر به عنوان پنل کارشناسان شناسایی شدند که بعد از فیلتر کردن و اعمال شاخص های پیش گفته فهرست ۳۶ نفری بدست آمد. لازم به توضیح است که در اولین دور روش دلفی تعداد ۳۲ نفر شرکت نموده و از بین پرسشنامه های جمع آوری شده تعداد ۲۸ نسخه عودت و قابل استفاده تشخیص داده شد. در دور دوم ۲۸ نفر و در دور سوم ۲۴ نفر شرکت داشتند.

روش دلفی بر این پیش فرض شکل می گیرد که اجماع میان متخصصان از دیدگاه فردی قوی تر است. دلفی، رویکرد یا روشی سیستماتیک در تحقیق برای دریافت نظرات و درخواست قضاوت های حرفه ای از یک گروه متخصصان در مورد یک موضوع یا یک سؤال خاص است. این روش با مشارکت افرادی انجام می پذیرد که در موضوع پژوهش دارای دانش و تخصص باشند، این افراد با عنوان پانل دلفی شناخته می شوند. اعضای پانل دلفی برای پژوهش حاضر به صورت نمونه گیری غیر احتمالی و ترکیبی از روش های هدفدار و قضاوتی برگزیده شدند. در این نوع نمونه گیری (نمونه گیری مقصودی) محقق بر اساس مقصود، موردهائی را انتخاب می کند که برای تحقیق مناسب می باشند. معیارهای انتخاب خبرگان نیز شامل تسلط نظری، تجربه عملی، تمایل و توانایی مشارکت در پژوهش و دسترسی بوده است. جامعه و نمونه جامعه آماری تحقیق حاضر، کلیه اساتید و مدرسان و خبرگان دانشگاهی است. برای نمونه گیری، از روش غیر تصادفی هدفمند یا قضاوتی استفاده شده است.

۴- یافته ها

اولین پرسشنامه به صورت بدون ساختار یا بازپاسخ ارسال گردید که به عنوان استراتژی زایش ایده ها عمل نموده و هدف آن آشکارسازی کلیه موضوعات مرتبط با عنوان تحت مطالعه بود. از هر یک از متخصصین درخواست شد تا شخصاً طوفان مغزی برقرار کند، هر نوع ایده و نظر خود را آزادانه در خصوص عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران مطرح نماید، و فهرست موضوعات مورد نظر خود را بطور مختصر و بدون نام برگرداند. در این مرحله، نیازی به توسعه کامل ایده ها نبود و تلاشی برای ارزیابی یا قضاوت نظرات صورت نگرفت. در این مرحله، تمام پاسخ های مرتبط تا حد امکان جمع آوری شد، چرا که بقیه مراحل بر اساس مرحله اول شکل می گیرد. در این مرحله، ابتدا موضوع تدوین الگوی مطلوب عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، ابعاد و جنبه های آن مطالعه گردید و سوالات زیر از پانل دلفی پرسیده شد:

۱. به نظر شما، از نظر نظام آموزشی، چه مواردی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است؟ لطفاً توضیح دهید.

۲. به نظر شما، از نظر منابع انسانی، چه مواردی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است؟ لطفاً توضیح دهید.

۳. به نظر شما، از نظر ساختار فیزیکی نظام جمهوری اسلامی ایران، چه مواردی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است؟ لطفاً توضیح دهید.

۴. به نظر شما، از نظر قابلیت اعتماد، چه مواردی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است؟ لطفاً توضیح دهید.

۵. به نظر شما، زیرساخت‌های اساسی تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران کدامند؟

۶. کدامیک از زیرساخت‌های سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیر بیشتری بر موفقیت در امر نگهداری از سرمایه اجتماعی دارند؟

۷. آیا نظام جمهوری اسلامی ایران از زیرساخت‌های کافی برای ایجاد سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در اختیار دارد؟

۸. موانعی که از فراهم کردن زیرساخت‌های لازم برای ایجاد سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران جلوگیری می‌کند، چه مواردی هستند؟

-راند اول فرایند دلفی

پس از جمع‌آوری پرسشنامه‌های برگشتی، پاسخ‌ها سازماندهی، نظرات مشابه ترکیب، گروه‌بندی و موضوعات تکراری و حاشیه حذف شد و با کمک اساتید محترم فهرستی از عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران احصاء و تحلیل گردید. این لیست شامل سه بعد کلی ساختاری (عوامل غیر انسانی)، بعد رفتاری (عوامل انسانی) و بعد زمینه‌ای (عوامل محیطی) می‌شد که هر کدام از این ابعاد دارای مولفه‌هایی بودند. در جدول زیر، این ابعاد به همراه مولفه‌های آنها ارائه شده است.

جدول ۱. ابعاد و مولفه‌های موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران

شماره	ابعاد	شماره	مولفه‌ها
۱	بعد ساختاری (عوامل غیر انسانی)	۱	زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم
		۲	احترام قائل بودن برای مردم
		۳	دوری از پنهان‌کاری
		۴	تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی
		۵	شدت ارتباط بین مردم
		۶	کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم
		۷	حس تعلق و همبستگی
		۸	اعتماد به مردم
		۹	اعتماد به دولت
		۱۰	همبستگی بین شبکه‌های اجتماعی
		۱۱	تجربه مشترک تاریخی
		۱۲	قانون و نظام‌های قانونی
		۱۳	مردم‌مداری دولت

فرهنگ	۱۴		
گرایش ها و ارزش ها	۱۵		
امنیت سیاسی	۱۶		
امنیت اقتصادی	۱۷		
امنیت اجتماعی	۱۸		
انسجام اجتماعی	۱۹		
مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی	۲۰		
مشارکت اجتماعی در امور سیاسی	۲۱		
مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی	۲۲		
میراث فرهنگی	۲۳		
صداقت در گفتار	۱	بعد رفتاری (عوامل انسانی)	۲
استمرار در صداقت	۲		
مشارکت مردمی	۳		
همکاری مردمی	۴		
تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم	۵		
کنش های متقابل بین اعضا	۶		
ویژگی های شخصیتی	۷		
ویژگی های خانوادگی	۸		
همدلی	۹		
شیوه اندیشه ورزی	۱۰		
رفتار همپارانه	۱۱		
مصلحت اندیشی حفظ امنیت ملی و بین الملل	۱	بعد زمینه ای (عوامل محیطی)	۳
احقاق حق شهروندی مردم	۲		
کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم	۳		
رفاه و فراوانی	۴		
ایدئولوژی (دین)	۵		
ثبات و امنیت	۶		
طبیعت	۷		
جهانی شدن	۸		
منابع آموزشی	۹		
منابع مالی	۱۰		

بررسی پاسخ سوالات باز در پرسشنامه‌های دور اول نشان داد که مولفه‌ها یا عوامل پیشنهادی از سوی پاسخ‌دهندگان با عوامل موجود و شناسایی شده از ادبیات از نظر مفهومی یکسان بوده؛ لذا، با عوامل موجود ادغام و ترکیب گردیده و عامل خاصی برای راند دوم اضافه نشد. بنابراین، بر اساس مطالعه چارچوب نظری، مقالات و منابع علمی و همچنین استفاده از نظرات پانل دلفی از طریق پرسشنامه با سوالات باز، ابعاد و مولفه‌های ذکر شده در جدول ۱ به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در قالب ۳ بعد ساختاری (شامل ۲۳ مولفه)، بعد رفتاری (شامل ۱۱ مولفه) و بعد زمینه‌ای (شامل ۱۰ مولفه) انتخاب شدند.

-راند دوم فرایند دلفی

آنالیز پاسخ‌های اولین راند بر اساس پارادایم تحقیق (کدهای کیفی و یا خلاصه‌های آماری) صورت می‌گیرد. نتیجه نهایی، مشخص شدن تم‌ها و شناسایی عناوین است که محقق آن را تبدیل به پرسشنامه دارای ساختاری می‌نماید که به عنوان ابزار راند دوم مورد استفاده قرار می‌گیرد. بنابراین، از راند دوم به بعد، پرسشنامه دارای ساختار استفاده شد و از افراد مشابه در راند اول خواسته شد تا هر مولفه از ابعاد استخراج شده را با استفاده از مقیاس لیکرت از نظر درجه اهمیت رتبه‌بندی، و به عبارتی، کمیت‌پذیر نمایند. در این مطالعه، یک مقیاس ۵ درجه‌ای طیف لیکرت و شامل گزینه‌های "تاثیر خیلی زیاد: ۵"، "تاثیر زیاد: ۴"، "تاثیر متوسط: ۳"، "تاثیر کم: ۲" و "تاثیر بسیار کم: ۱" بود؛ لذا، نقطه ۳ به عنوان نقطه بی‌طرف یا خنثی انتخاب گردید. در این حالت، مطالعه دارای دو محدوده عدم موافقت از ۱ تا ۳ و محدوده موافقت از ۳ تا ۵ تعریف شد.

در اینجا موارد توافق و عدم توافق مشخص می‌شود و فضایی برای شناسایی ایده‌های جدید، تصحیح، تفسیر، حذف و توضیح قدرت و ضعف آنها به وجود می‌آید و حتی در بعضی موارد، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا استدلال و دلیل اولویت‌بندی خود بین ابعاد و مولفه‌ها نیز بیان نمایند. پس از جمع‌آوری پرسشنامه راند دوم، آنالیز و خلاصه آماری (میانگین و انحراف معیار) و یا تم‌ها و رتبه‌بندی تهیه گردید که نتیجه آن آغاز شکل‌گیری همگرایی نظرات بین شرکت‌کنندگان است. نتایج آنالیز و خلاصه آماری راند دوم در جدول ۲ ارائه شده است:

جدول ۲. نتایج آنالیز و خلاصه آماری راند دوم فرآیند دلفی

شماره	ابعاد	شماره	مولفه‌ها	میانگین	انحراف معیار
۱	بعد ساختاری (عوامل غیرانسانی)	۱	زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم	۳/۴۳	۰/۵۳
		۲	احترام قائل بودن برای مردم	۲/۸۴	۰/۴۹
		۳	دوری از پنهان‌کاری	۳/۴۴	۰/۵۴
		۴	تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی	۴/۱۶	۰/۵۶
		۵	شدت ارتباط بین مردم	۴/۰۹	۰/۵۱

۰/۵۳	۳/۴۶	کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم	۶				
۰/۵۵	۳/۵۴	حس تعلق و همبستگی	۷				
۰/۴۹	۳/۹۶	اعتماد به مردم	۸				
۰/۴۹	۴/۰۷	اعتماد به دولت	۹				
۰/۴۹	۳/۲۸	همبستگی بین شبکه های اجتماعی	۱۰				
۰/۴۷	۳/۷۲	تجربه مشترک تاریخی	۱۱				
۰/۵۰	۳/۹۵	قانون و نظام های قانونی	۱۲				
۰/۵۶	۳/۳۸	مردم مداری دولت	۱۳				
۰/۵۲	۳/۲۵	فرهنگ	۱۴				
۰/۵۵	۳/۱۳	گرایش ها و ارزش ها	۱۵				
۰/۴۸	۳/۹۵	امنیت سیاسی	۱۶				
۰/۵۴	۳/۸۹	امنیت اقتصادی	۱۷				
۰/۵۴	۳/۸۲	امنیت اجتماعی	۱۸				
۰/۴۶	۳/۷۷	انسجام اجتماعی	۱۹				
۰/۵۱	۳/۰۷	مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی	۲۰				
۰/۴۶	۳/۲۵	مشارکت اجتماعی در امور سیاسی	۲۱				
۰/۵۵	۳/۰۷	مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی	۲۲				
۰/۵۱	۲/۹۹	میراث فرهنگی	۲۳				
۰/۵۸	۴/۵۰	صداقت در گفتار	۱			بعد رفتاری (عوامل انسانی)	۲
۰/۳۸	۴/۴۷	استمرار در صداقت	۲				
۰/۵۷	۴/۳۴	مشارکت مردمی	۳				
۰/۴۲	۴/۲۷	همکاری مردمی	۴				
۰/۴۸	۴/۲۷	تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم	۵				
۰/۴۸	۴/۲۵	کنش های متقابل بین اعضا	۶				
۰/۵۶	۴/۱۰	ویژگی های شخصیتی	۷				
۰/۵۹	۴/۱۷	ویژگی های خانوادگی	۸				
۰/۴۹	۴/۱۸	همدلی	۹				
۰/۴۱	۴/۵۱	شیوه اندیشه ورزی	۱۰				
۰/۵۳	۴/۲۲	رفتار همیارانه	۱۱				

۰/۳۸	۳/۵۴	۰/۵۳	۳/۴۳	زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم	۱	ساختاری (عوامل غیرانسانی) (
۰/۳۵	۳/۰۱	۰/۴۹	۲/۸۴	احترام قائل بودن برای مردم	۲	
۰/۳۸	۳/۶۱	۰/۵۴	۳/۴۴	دوری از پنهان‌کار ی	۳	
۰/۳۹	۴/۳۱	۰/۵۶	۴/۱۶	تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی	۴	
۰/۳۵	۴/۲۵	۰/۵۱	۴/۰۹	شدت ارتباط بین مردم	۵	
۰/۳۸	۳/۶۳	۰/۵۳	۳/۴۶	کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم	۶	
۰/۴۰	۳/۶۹	۰/۵۵	۳/۵۴	حسن تعلق و همبستگی	۷	
۰/۳۷	۴/۱۱	۰/۴۹	۳/۹۶	اعتماد به مردم	۸	
۰/۳۴	۴/۱۷	۰/۴۹	۴/۰۷	اعتماد به دولت	۹	
۰/۳۶	۳/۴۵	۰/۴۹	۳/۲۸	همبستگی بین شبهه‌های اجتماعی	۱۰	
۰/۳۵	۳/۸۹	۰/۴۷	۳/۷۲	تجربه مشترک تاریخی	۱۱	
۰/۳۲	۴/۰۹	۰/۵۰	۳/۹۵	قانون و نظام‌های قانونی	۱۲	
۰/۴۵	۳/۵۱	۰/۵۶	۳/۳۸	مردم‌مداری دولت	۱۳	
۰/۳۷	۳/۴۱	۰/۵۲	۳/۲۵	فرهنگ	۱۴	
۰/۳۶	۳/۳۰	۰/۵۵	۳/۱۳	گرایش‌ها و ارزش‌ها	۱۵	
۰/۲۹	۴/۰۶	۰/۴۸	۳/۹۵	امنیت سیاسی	۱۶	
۰/۳۶	۴/۰۶	۰/۵۴	۳/۸۹	امنیت اقتصادی	۱۷	
۰/۴۱	۳/۹۶	۰/۵۴	۳/۸۲	امنیت اجتماعی	۱۸	

۰/۳۵	۳/۸۹	۰/۴۶	۳/۷۷	انسجام اجتماعی	۱۹		
۰/۳۳	۳/۲۷	۰/۵۱	۳/۰۷	مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی	۲۰		
۰/۲۹	۳/۴۱	۰/۴۶	۳/۲۵	مشارکت اجتماعی در امور سیاسی	۲۱		
۰/۴۴	۳/۱۹	۰/۵۵	۳/۰۷	مشارکت اجتماعی	۲۲		
۰/۳۴	۳/۱۱	۰/۵۱	۲/۹۹	میراث فرهنگی	۲۳		
۰/۴۵	۴/۶۶	۰/۵۸	۴/۵۰	صداقت در گفتار	۱	بعد رفتاری (عوامل انسانی)	۲
۰/۲۴	۴/۶۰	۰/۳۸	۴/۴۷	استمرار در صداقت	۲		
۰/۴۶	۴/۴۹	۰/۵۷	۴/۳۴	مشارکت مردمی	۳		
۰/۳۲	۴/۴۴	۰/۴۲	۴/۲۷	همکاری مردمی	۴		
۰/۳۳	۴/۴۲	۰/۴۸	۴/۲۷	تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم	۵		
۰/۳۸	۴/۴۳	۰/۴۸	۴/۲۵	کنش‌های متقابل بین اعضا	۶		
۰/۴۲	۴/۲۹	۰/۵۶	۴/۱۰	ویژگی‌های شخصیتی	۷		
۰/۴۳	۴/۲۴	۰/۵۹	۴/۱۷	ویژگی‌های خانوادگی	۸		
۰/۳۵	۴/۳۲	۰/۴۹	۴/۱۸	همدلی	۹		
۰/۲۵	۴/۷۰	۰/۴۱	۴/۵۱	شیوه اندیشه ورزی	۱۰		
۰/۳۳	۴/۳۲	۰/۵۳	۴/۲۲	رفتار همیارانه	۱۱		
۰/۴۲	۳/۳۸	۰/۵۹	۳/۲۳	مصلحت اندیشی حفظ امنیت ملی و بین‌الملل	۱	بعد زمینه ای (عوامل محیطی)	۳

۰/۳۴	۳/۵۰	۰/۵۴	۳/۳۶	احقاق حق شهروندی مردم	۲
۰/۳۷	۳/۳۴	۰/۵۳	۳/۱۶	کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم	۳
۰/۴۰	۳/۶۷	۰/۵۱	۳/۵۷	رفاه و فراوانی	۴
۰/۴۰	۳/۶۳	۰/۵۵	۳/۴۶	ایدئولوژی (دین)	۵
۰/۳۳	۳/۶۹	۰/۵۱	۳/۵۵	ثبات و امنیت	۶
۰/۳۳	۳/۰۲	۰/۵۲	۲/۸۶	طبیعت	۷
۰/۴۱	۳/۰۷	۰/۶۰	۲/۹۵	جهانی شدن	۸
۰/۴۱	۲/۹۶	۰/۵۶	۲/۷۷	منابع آموزشی	۹
۰/۳۵	۳/۷۸	۰/۵۱	۳/۶۶	منابع مالی	۱۰

نتایج آنالیز آماری نشان می دهد که در تحلیل پرسشنامه های راند سوم، میانگین پاسخ تمامی مولفه های هر سه بعد ساختاری، رفتاری و زمینه ای در محدوده موافقت (بیشتر از عدد ۳) قرار گرفت. از سوی دیگر، همه مولفه ها در راند سوم، از میانگین بالاتر و انحراف معیار پایین تری در مقایسه با راند دوم برخوردار بودند. این امر گواه بر آن است که پانلیست ها با مولفه های انتخاب شده موافقت دارند. لذا، هیچ کدام از عوامل برای راند چهارم حذف نشد. به این ترتیب، پرسشنامه راند چهارم همراه با نظرات قبلی و میانگین نظرات راند دوم و سوم دلفی در اختیار اعضای پانل قرار گرفت. مقدار میانگین و انحراف معیار کل مولفه ها در راند سوم به ترتیب برابر با ۳/۸۲ و ۰/۳۷ محاسبه گردید. با مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار این راند با راند دوم (۳/۶۷ و ۰/۵۲) می توان دریافت که این مقادیر کاهش یافته اند، اما اختلاف معناداری نباید یکدیگر دارند. لذا، پانلیست ها به اتفاق نظر کامل نرسیده اند.

- راند چهارم فرآیند دلفی

در راند چهارم که اغلب آخرین راند می باشد، لیست آیت های باقیمانده، رتبه بندی ها، نظرات اقلیت و موارد اجماع بین پانلیست ها توزیع می شود و آخرین فرصت را برای شرکت کنندگان فراهم می کند تا در نظرات خود تجدید نظر کنند و به یک اجماع کلی برسند. منظور از اجماع، رسیدن به اتفاق نظر در مورد یک ایده و گاه تلاش برای مشخص ساختن تفاوت ها است. اجماع به معنی یافتن پاسخ صحیح نیست، بلکه صرفاً توافق شرکت کنندگان در یک سطح خاص در موضوع است. البته دستیابی به توافق صد درصد امکان پذیر نیست، چرا که زمینه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و علمی افراد متفاوت است. همچنین این روش جایگزینی برای مرور علمی گزارشات یا مقالات منتشر شده نیست. معیارهای نشان دهنده اجماع درصد آیت ها (رایج ترین)، ثبات پاسخ ها و تفسیر بر مبنای نظر متخصصین است. نتایج آنالیز و خلاصه آماری راند چهارم در جدول ۴ ارائه شده است:

۰/۲۲	۴/۰۶	۰/۳۵	۳/۸۹	۰/۴۶	۳/۷۷	انسجام اجتماعی	۱۹				
						مشارکت اجتماعی درامو فرهنگی	۲۰				
۰/۱۷	۳/۴۳	۰/۳۳	۳/۲۷	۰/۵۱	۳/۰۷						
						مشارکت اجتماعی در امور سیاسی	۲۱				
۰/۱۱	۳/۵۴	۰/۲۹	۳/۴۱	۰/۴۶	۳/۲۵						
						مشارکت اجتماعی درامو راجتماعی	۲۲				
۰/۲۶	۳/۳۵	۰/۴۴	۳/۱۹	۰/۵۵	۳/۰۷						
۰/۱۶	۳/۲۴	۰/۳۴	۳/۱۱	۰/۵۱	۲/۹۹	میراث فرهنگی	۲۳				
۰/۲۸	۴/۸۰	۰/۴۵	۴/۶۶	۰/۵۸	۴/۵۰	صداقت در گفتار	۱	بعد رفتاری (عوامل انسانی)	۲		
۰/۱۲	۴/۴۷	۰/۲۴	۴/۶۰	۰/۳۸	۴/۴۷	استمرار در صداقت	۲				
۰/۲۸	۴/۶۰	۰/۴۶	۴/۴۹	۰/۵۷	۴/۳۴	مشارکت مردمی	۳				
۰/۱۵	۴/۵۷	۰/۳۲	۴/۴۴	۰/۴۲	۴/۲۷	همکاری مردمی	۴				
						تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم	۵				
۰/۱۵	۴/۵۸	۰/۳۳	۴/۴۲	۰/۴۸	۴/۲۷						
						کنش های متقابل بین اعضا	۶				
۰/۱۹	۴/۵۹	۰/۳۸	۴/۴۳	۰/۴۸	۴/۲۵						
۰/۲۳	۴/۴۳	۰/۴۲	۴/۲۹	۰/۵۶	۴/۱۰	ویژگی های شخصیتی	۷				
۰/۲۶	۴/۴۴	۰/۴۳	۴/۲۹	۰/۵۹	۴/۱۷	ویژگی های خانوادگی	۸				
۰/۲۴	۴/۵۱	۰/۳۵	۴/۳۲	۰/۴۹	۴/۱۸	همدلی	۹				
۰/۰۶	۴/۸۳	۰/۲۵	۴/۷۰	۰/۴۱	۴/۵۱	شیوه اندیشه ورزی	۱۰				
۰/۱۶	۴/۵۱	۰/۳۳	۴/۳۲	۰/۵۳	۴/۲۲	رفتار همیارانه	۱۱				
						مصلحت اندیشی حفظام نیت ملی و بین الملل	۱	بعد زمینه ای (عوامل محیطی)	۳		
۰/۲۵	۳/۴۸	۰/۴۲	۳/۳۸	۰/۵۹	۳/۲۳						
						احقاق حق شهروندی مردم	۲				
۰/۱۵	۳/۶۶	۰/۳۴	۳/۵۰	۰/۵۴	۳/۳۶						
						کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم	۳				
۰/۱۷	۳/۴۷	۰/۳۷	۳/۳۴	۰/۵۳	۳/۱۶						
۰/۲۱	۳/۷۹	۰/۴۰	۳/۶۷	۰/۵۱	۳/۵۷	رفاه و فراوانی	۴				
۰/۲۳	۳/۸۲	۰/۴۰	۳/۶۳	۰/۵۵	۳/۴۶	ایدئولوژی (دین)	۵				
۰/۱۴	۳/۸۹	۰/۳۳	۳/۶۹	۰/۵۱	۳/۵۵	ثبات و امنیت	۶				
۰/۲۰	۳/۱۴	۰/۳۳	۳/۰۲	۰/۵۲	۲/۸۶	طبیعت	۷				
۰/۲۳	۳/۱۸	۰/۴۱	۳/۰۷	۰/۶۰	۲/۹۵	جهانی شدن	۸				

۰/۲۶	۳/۱۵	۰/۴۱	۲/۹۶	۰/۵۶	۲/۷۷	منابع آموزشی	۹	
۰/۱۷	۳/۹۷	۰/۳۵	۳/۷۸	۰/۵۱	۳/۶۶	منابع مالی	۱۰	

نتایج آنالیز آماری نشان می‌دهد که در تحلیل پرسشنامه‌های راند چهارم، میانگین پاسخ تمامی مولفه‌های هر سه بعد ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در محدوده موافقت (بیشتر از عدد ۳) قرار گرفت. از سوی دیگر، همه مولفه‌ها در راند چهارم، از میانگین بالاتر و انحراف معیار پایین‌تری در مقایسه با راند دوم برخوردار بودند، اما در مقایسه با راند سوم، تغییر ملموسی وجود ندارد. مقدار میانگین و انحراف معیار کل مولفه‌ها در راند چهارم به ترتیب برابر با ۳/۹۷ و ۰/۲۰ محاسبه گردید. با مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار این راند با راند سوم (۳/۸۲ و ۰/۳۷) می‌توان دریافت که این مقادیر کاهش یافته‌اند، اما اختلاف معناداری باید یکدیگر ندارند. این امر گواه بر آن است که پانلیست‌ها با مولفه‌های انتخاب شده اجماع نظر دارند و اختلاف نظر معناداری وجود ندارد.

- اجماع نظر

به منظور حفظ ارزش و اعتبار مطالعه میزان پاسخ دهی صاحب نظران در هر دور دلفی نباید کمتر از ۷۰ درصد باشد و در صورتی که میزان تغییرات امتیازات داده شده توسط صاحب‌نظران در طی دو راند متوالی کمتر از ۱۵ درصد باشد اتفاق نظر بر موضوع مورد بررسی صورت پذیرفته است. در راند چهارم نظرات هر یک از اعضا در راند قبل در اختیار سایرین قرار گرفت و مجدد از آنها خواسته شد تا هر یک از عناصر را مورد ارزیابی قرار دهند. پس از پایان این راند و دستیابی به اتفاق نظر، انجام روش دلفی با تکمیل و نهایی‌سازی مراحل و فعالیت‌های ایجاد سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران خاتمه یافت. علاوه بر مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار، برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضای پانل، از ضریب هماهنگی کندال نیز استفاده شد. ضریب هماهنگی کندال مقیاسی است برای تعیین درجه هماهنگی و موافقت میان چندین دسته رتبه مربوط به N شیئی یا فرد. مقدار ضریب هماهنگی کندال با استفاده از نرم افزار SPSS محاسبه گردید. جدول ۵، چگونگی تفسیر مقادیر گوناگون این ضریب را نشان می‌دهد. نکته مورد توجه این است که برای پانل‌های با تعداد بیشتر از ۱۰ عضو حتی مقادیر بسیار کوچک ضریب هماهنگی کندال نیز معنادار به حساب می‌آیند.

جدول ۵. تفسیر مقدار ضریب هماهنگی کندال

مقدار ضریب هماهنگی کندال	تفسیر	اطمینان نسبت به ترتیب عوامل
۰/۱	اتفاق نظر بسیار ضعیف	وجود ندارد
۰/۳	اتفاق نظر ضعیف	کم
۰/۵	اتفاق نظر متوسط	متوسط
۰/۷	اتفاق نظر قوی	زیاد
۰/۹	اتفاق نظر بسیار قوی	بسیار زیاد

ضریب هماهنگی کندال برای پاسخ‌های اعضای پانل درباره اهمیت عوامل زمینه‌ای، ساختاری و محتوایی تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران برای راند دوم برابر با ۰/۶۷۲، برای راند سوم ۰/۸۹۲ و برای راند چهارم ۰/۹۳۲ محاسبه شد. با توجه به اینکه تعداد اعضای پانل بیش از ۱۰ نفر بوده (۲۸ نفر برای راند دوم، ۲۸ نفر برای راند سوم و ۲۴ نفر برای راند چهارم) لذا، این میزان از ضریب کندال کاملاً معنادار به حساب می‌آید. از آنجا که مقدار ضریب هماهنگی کندال در راند چهارم نسبت به راند سوم تنها به میزان ۰/۰۴ افزایش پیدا کرد و با توجه به اینکه میزان اجماع و اتفاق نظر اعضاء در دو راند متوالی، رشد قابل توجهی را نشان نمی‌دهد؛ لذا، می‌توان به تکرار دورهای دلفی پایان داد.

از سوی دیگر، مقادیر ضریب هماهنگی کندال نشان می‌دهد که در راند دوم اتفاق نظر قوی، اما در راندهای سوم و چهارم اتفاق نظر بسیار قوی بین پانلیست‌ها وجود دارد.

-اولویت بندی ابعاد با استفاده از آزمون فریدمن

در این بخش با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت بندی ابعاد و مولفه‌های هر یک از ابعاد که بر عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران موثر می‌باشند، پرداخته شد. با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت بندی ابعاد انتخاب شده به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد. نتایج مربوط به اولویت بندی ابعاد ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در جداول ۶ ارائه شده است:

جدول ۶: نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی ابعاد

ابعاد	اولویت بندی	کای ۲	سطح معناداری
رفتاری	۱	۰/۸۴۰	۰/۰۲۷
ساختاری	۲		
زمینه‌ای	۳		

نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی ابعاد نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، بعد رفتاری دارای اولویت اول و بعد زمینه‌ای دارای اولویت آخر می‌باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، به ترتیب زیر می‌باشد: بعد رفتاری، بعد ساختاری و زمینه‌ای.

- اولویت بندی مولفه‌ها با استفاده از آزمون فریدمن

با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت بندی ابعاد و مولفه‌های انتخاب شده به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد. نتایج مربوط به اولویت بندی مولفه‌های هر یک از ابعاد ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای به ترتیب در جداول ۷، ۸ و ۹ ارائه شده است:

جدول ۷. نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی مولفه‌های بعد ساختاری

شماره	مولفه‌ها	اولویت بندی	کای ۲	سطح معناداری
-------	----------	-------------	-------	--------------

۰/۰۱۱	۰/۹۰۵	۱۴	زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم	۱
		۲۳	احترام قائل بودن برای مردم	۲
		۱۳	دوری از پنهان‌کاری	۳
		۱	تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی	۴
		۲	شدت ارتباط بین مردم	۵
		۱۲	کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم	۶
		۱۱	حس تعلق و همبستگی	۷
		۴	اعتماد به مردم	۸
		۳	اعتماد به دولت	۹
		۱۶	همبستگی بین شبکه‌های اجتماعی	۱۰
		۱۰	تجربه مشترک تاریخی	۱۱
		۵	قانون و نظام‌های قانونی	۱۲
		۱۵	مردم‌مداری دولت	۱۳
		۱۷	فرهنگ	۱۴
		۱۹	گرایش‌ها و ارزش‌ها	۱۵
		۶	امنیت سیاسی	۱۶
		۷	امنیت اقتصادی	۱۷
		۸	امنیت اجتماعی	۱۸
		۹	انسجام اجتماعی	۱۹
		۲۱	مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی	۲۰
		۱۸	مشارکت اجتماعی در امور سیاسی	۲۱
		۲۰	مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی	۲۲
		۲۲	میراث فرهنگی	۲۳

نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مولفه‌های بعد ساختاری نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی دارای اولویت اول و احترام قائل بودن برای مردم دارای اولویت آخر می‌باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد ساختاری، به ترتیب زیر می‌باشد: تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی، شدت ارتباط بین مردم، اعتماد به دولت، اعتماد به مردم، قانون و نظام‌های قانونی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، انسجام اجتماعی، تجربه مشترک تاریخی، حس تعلق و همبستگی، کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم، دوری از پنهان‌کاری، زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم، مردم‌مداری دولت، همبستگی بین شبکه‌های اجتماعی، فرهنگ، مشارکت

اجتماعی در امور سیاسی، گرایش ها و ارزش ها، مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی، مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی، میراث فرهنگی و احترام قائل بودن برای مردم.

جدول ۸. نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی مولفه های بعد رفتاری

شماره	مولفه ها	اولویت بندی	کای ۲	سطح معناداری
۱	صداقت در گفتار	۲	۰/۶۹۱	۰/۰۱۹
۲	استمرار در صداقت	۳		
۳	مشارکت مردمی	۴		
۴	همکاری مردمی	۶		
۵	تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم	۵		
۶	کنش های متقابل بین اعضا	۷		
۷	ویژگی های شخصیتی	۱۱		
۸	ویژگی های خانوادگی	۱۰		
۹	همدلی	۹		
۱۰	شیوه اندیشه ورزی	۱		
۱۱	رفتار همیارانه	۸		

نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی مولفه های بعد رفتاری نشان می دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، شیوه اندیشه ورزی دارای اولویت اول و ویژگی های شخصیتی دارای اولویت آخر می باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد رفتاری، به ترتیب زیر می باشد: شیوه اندیشه ورزی، صداقت در گفتار، استمرار در صداقت، مشارکت مردمی، تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم، همکاری مردمی، کنش های متقابل بین اعضا، رفتار همیارانه، همدلی، ویژگی های خانوادگی، ویژگی های شخصیتی.

جدول ۹. نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی مولفه های بعد زمینه ای

شماره	مولفه ها	اولویت بندی	کای ۲	سطح معناداری
۱	مصلحت اندیشی حفظ امنیت ملی و بین الملل	۶	۰/۹۵۶	۰/۰۰۸
۲	احقاق حق شهروندی مردم	۵		
۳	کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم	۷		
۴	رفاه و فراوانی	۲		
۵	ایدئولوژی (دین)	۴		
۶	ثبات و امنیت	۳		
۷	طبیعت	۹		

		۸	جهانی شدن	۸
		۱۰	منابع آموزشی	۹
		۱	منابع مالی	۱۰

نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مولفه‌های بعد رفتاری نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، منابع مالی دارای اولویت اول و منابع آموزشی دارای اولویت آخر می‌باشند. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد زمینه‌ای، به ترتیب زیر می‌باشد: منابع مالی، رفاه و فراوانی، ثبات و امنیت، ایدئولوژی (دین)، احقاق حق شهروندی مردم، مصلحت اندیشی حفظ امنیت ملی و بین الملل، کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم، جهانی شدن، طبیعت و منابع آموزشی.

۵- جمع بندی و نتیجه گیری :

در فرآیند دلفی انجام شده در این تحقیق، اولین پرسشنامه به صورت بدون ساختار یا بازپاسخ ارسال گردید که به عنوان استراتژی زایش ایده‌ها عمل نموده و هدف آن آشکارسازی کلیه موضوعات مرتبط با عنوان تحت مطالعه بود. از هر یک از متخصصین درخواست شد تا شخصاً طوفان مغزی برقرار کند، هر نوع ایده و نظر خود را آزادانه در خصوص عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران مطرح نماید، و فهرست موضوعات مورد نظر خود را بطور مختصر و بدون نام برگرداند. در این مرحله، نیازی به توسعه کامل ایده‌ها نبود و تلاشی برای ارزیابی یا قضاوت نظرات صورت نگرفت. در این مرحله، تمام پاسخ‌های مرتبط تا حد امکان جمع آوری شد، چرا که بقیه مراحل بر اساس مرحله اول شکل می‌گیرد. در این مرحله، ابتدا موضوع تدوین الگوی مطلوب عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، ابعاد و جنبه‌های آن مطالعه گردید. پس از جمع آوری پرسشنامه‌های برگشتی، پاسخ‌ها سازماندهی، نظرات مشابه ترکیب، گروه‌بندی و موضوعات تکراری و حاشیه حذف شد و با کمک اساتید محترم فهرستی از عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران احصاء و تحلیل گردید. این لیست شامل سه بعد کلی ساختاری (عوامل غیر انسانی)، بعد رفتاری (عوامل انسانی) و بعد زمینه‌ای (عوامل محیطی) می‌شد که هر کدام از این ابعاد دارای مولفه‌هایی بودند. بررسی پاسخ‌سؤالات باز در پرسشنامه‌های دور اول نشان داد که مولفه‌ها یا عوامل پیشنهادی از سوی پاسخ‌دهندگان با عوامل موجود و شناسایی شده از ادبیات از نظر مفهومی یکسان بوده؛ لذا، با عوامل موجود ادغام و ترکیب گردیده و عامل خاصی برای راند دوم اضافه نشد. بنابراین، بر اساس مطالعه چارچوب نظری، مقالات و منابع علمی و همچنین استفاده از نظرات پانل دلفی از طریق پرسشنامه با سؤالات باز، ابعاد و مولفه‌های ذکر شده در جدول ۴-۱ به عنوان عامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در قالب ۳ بعد ساختاری (شامل ۲۳ مولفه)، بعد رفتاری (شامل ۱۱ مولفه) و بعد زمینه‌ای (شامل ۱۰ مولفه) انتخاب شدند.

آنالیز پاسخ‌های اولین راند بر اساس پارادایم تحقیق (کدهای کیفی و یا خلاصه‌های آماری) صورت می‌گیرد. نتیجه نهایی، مشخص شدن تم‌ها و شناسایی عناوین است که محقق آن را تبدیل به پرسشنامه دارای ساختاری می‌نماید که به عنوان ابزار راند دوم مورد استفاده قرار می‌گیرد. نکته مهم این که هرچند سؤالات بازپاسخ روشی قوی در جمع آوری اطلاعات هستند، اما اگر اطلاعات پایه در زمینه موضوع وجود داشته باشد، از پرسشنامه نیمه‌ساختاری یا دارای ساختار بر اساس مطالعات قبلی استفاده می‌شود. بنابراین، از راند دوم به بعد، پرسشنامه دارای ساختار استفاده شد و از افراد مشابه در راند اول خواسته شد تا هر مولفه از ابعاد استخراج شده را با استفاده از مقیاس لیکرت از نظر درجه اهمیت رتبه‌بندی، و به عبارتی، کمیت‌پذیر نمایند. در این مطالعه، یک مقیاس ۵ درجه‌ای طیف لیکرت و شامل گزینه‌های "تاثیر خیلی زیاد: ۵"، "تاثیر زیاد: ۴"، "تاثیر متوسط: ۳"، "تاثیر کم: ۲" و "تاثیر بسیار کم: ۱" بود؛ لذا، نقطه ۳ به عنوان نقطه بی‌طرف یا خنثی انتخاب گردید. در این حلت، مطالعه دارای دو محدوده عدم موافقت از ۱ تا ۳ و محدوده موافقت از ۳ تا ۵ تعریف شد.

در اینجا موارد توافق و عدم توافق مشخص می‌شود و فضایی برای شناسایی ایده‌های جدید، تصحیح، تفسیر، حذف و توضیح قدرت و ضعف آنها به وجود می‌آید و حتی در بعضی موارد، از شرکت‌کنندگان خواسته شد تا استدلال و دلیل اولویت‌بندی خود بین ابعاد و مولفه‌ها نیز بیان نمایند. در این راند، انگیزه اعضای پانل به شرکت بیشتر می‌گردد چرا که آنها باز خورد پاسخ‌های خود را دریافت می‌کنند و مشتاق به تعیین کیفیت پاسخ‌های همکاران خود هستند. به عبارتی، انگیزه در اعضای پانل منجر به شرکت فعال آنها در توسعه ابزار و یا برنامه می‌شود که امتیاز مهم دلفی است. پس از جمع‌آوری پرسشنامه راند دوم، آنالیز و خلاصه آماری (میانگین و انحراف معیار) و یا تم‌ها و رتبه‌بندی تهیه گردید که نتیجه آن آغاز شکل‌گیری همگرایی نظرات بین شرکت‌کنندگان است. نتایج آنالیز آماری نشان می‌دهد که در تحلیل پرسشنامه‌های راند دوم، میانگین پاسخ تمامی مولفه‌های هر سه بعد ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در محدوده موافقت (بیشتر از عدد ۳) قرار گرفت؛ لذا، هیچ کدام از عوامل برای راند سوم حذف نشد. به این ترتیب، پرسشنامه راند سوم همراه با نظرات قبلی و میانگین نظرات راند دوم دلفی در اختیار اعضای پانل قرار گرفت. مقدار میانگین و انحراف معیار کل مولفه‌ها در راند دوم به ترتیب برابر با ۳.۶۷ و ۰.۵۲ محاسبه گردید.

در مرحله سوم، از شرکت‌کنندگان درخواست شد تا پاسخ‌ها را مجدداً مرور نموده در صورت نیاز در نظرات و قضاوت‌های خود تجدید نظر کرده و دلایل خود را در موارد عدم اجماع ذکر نمایند و با در نظر گرفتن میانگین و انحراف معیار نمرات هر عنوان، اهمیت آن را درجه‌بندی نمایند. در اینجا نیز رتبه‌بندی نظرات انجام شده، پیش‌بینی‌های جدید ارائه شد و خلاصه آماری پاسخ‌ها تهیه گردید. بطور معمول، از این راند به بعد، اعضا پاسخ‌های خود و سایرین را دوباره ملاحظه نموده و فرایند تا زمان عدم دستیابی به ایده جدید و شناسایی ضعف‌ها و قوت‌های همه نظرات تکرار می‌گردد. البته تعداد راندهای بعدی با توجه به زمان، هزینه و احتمال خستگی شرکت‌کنندگان در نظر گرفته می‌شود. نتایج آنالیز آماری نشان می‌دهد که در تحلیل پرسشنامه‌های راند سوم، میانگین پاسخ تمامی مولفه‌های هر سه بعد ساختاری، رفتاری و زمینه‌ای در محدوده موافقت (بیشتر از عدد ۳) قرار گرفت. از سوی دیگر، همه مولفه‌ها در راند سوم، از میانگین بالاتر و انحراف معیار پایین‌تری در مقایسه با راند دوم برخوردار بودند. این امر گواه بر آن است که پنالیست‌ها با مولفه‌های انتخاب شده موافقت دارند. لذا، هیچ کدام از عوامل برای راند چهارم حذف نشد. به این ترتیب، پرسشنامه راند چهارم همراه با نظرات قبلی و میانگین نظرات راند دوم و سوم دلفی در اختیار اعضای پانل قرار گرفت. مقدار میانگین و انحراف معیار کل مولفه‌ها در راند سوم به ترتیب برابر با ۳/۸۲ و ۰/۳۷ محاسبه گردید. با مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار این راند با راند دوم (۳/۶۷ و ۰/۵۲) می‌توان دریافت که این مقادیر کاهش یافته‌اند، اما اختلاف معناداری باید یکدیگر دارند. لذا، پنالیست‌ها به اتفاق نظر کامل نرسیده‌اند.

در راند چهارم که اغلب آخرین راند می‌باشد، لیست آیت‌های باقیمانده، رتبه‌بندی‌ها، نظرات اقلیت و موارد اجماع بین پنالیست‌ها توزیع می‌شود و آخرین فرصت را برای شرکت‌کنندگان فراهم می‌کند تا در نظرات خود تجدید نظر کنند و به یک اجماع کلی برسند. منظور از اجماع، رسیدن به اتفاق نظر در مورد یک ایده و گاه تلاش برای مشخص ساختن تفاوت‌ها است. اجماع به معنی یافتن پاسخ صحیح نیست، بلکه صرفاً توافق شرکت‌کنندگان در یک سطح خاص در موضوع است. البته دستیابی به توافق صد درصد امکان‌پذیر نیست، چرا که زمینه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و علمی افراد متفاوت است. همچنین این روش جایگزینی برای مرور علمی گزارشات یا مقالات منتشر شده نیست. معیارهای نشان‌دهنده اجماع درصد آیت‌ها (رایج‌ترین)،

ثبات پاسخ ها و تفسیر بر مبنای نظر متخصصین است. نتایج آنالیز آماری نشان می دهد که در تحلیل پرسشنامه های راند چهارم، میانگین پاسخ تمامی مولفه های هر سه بعد ساختاری، رفتاری و زمینه ای در محدوده موافقت (بیشتر از عدد ۳) قرار گرفت. از سوی دیگر، همه مولفه ها در راند چهارم، از میانگین بالاتر و انحراف معیار پایین تری در مقایسه با راند دوم برخوردار بودند، اما در مقایسه با راند سوم، تغییر ملموسی وجود ندارد. مقدار میانگین و انحراف معیار کل مولفه ها در راند چهارم به ترتیب برابر با ۳/۹۷ و ۰/۲۰ محاسبه گردید. با مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار این راند با راند سوم (۳/۸۲ و ۰/۳۷) می توان دریافت که این مقادیر کاهش یافته اند، اما اختلاف معناداری باید یکدیگر ندارند. این امر گواه بر آن است که پنالیست ها با مولفه های انتخاب شده اجماع نظر دارند و اختلاف نظر معناداری وجود ندارد.

به منظور حفظ ارزش و اعتبار مطالعه میزان پاسخ دهی صاحب نظران در هر دور دلفی نباید کمتر از ۷۰ درصد باشد و در صورتی که میزان تغییرات امتیازات داده شده توسط صاحب نظران در طی دو راند متوالی کمتر از ۱۵ درصد باشد اتفاق نظر بر موضوع مورد بررسی صورت پذیرفته است. در راند چهارم نظرات هر یک از اعضا در راند قبل در اختیار سایرین قرار گرفت و مجدد از آنها خواسته شد تا هر یک از عناصر را مورد ارزیابی قرار دهند. پس از پایان این راند و دستیابی به اتفاق نظر، انجام روش دلفی با تکمیل و نهایی سازی مراحل و فعالیت های ایجاد سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران خاتمه یافت.

علاوه بر مقایسه مقادیر میانگین و انحراف معیار، برای تعیین میزان اتفاق نظر میان اعضای پانل، از ضریب هماهنگی کندال نیز استفاده شد. ضریب هماهنگی کندال مقیاسی است برای تعیین درجه هماهنگی و موافقت میان چندین دسته رتبه مربوط به N شیئی یا فرد. مقدار ضریب هماهنگی کندال با استفاده از نرم افزار SPSS محاسبه گردید. نکته مورد توجه این است که برای پانل های با تعداد بیشتر از ۱۰ عضو حتی مقادیر بسیار کوچک ضریب هماهنگی کندال نیز معنادار به حساب می آیند. ضریب هماهنگی کندال برای پاسخ های اعضای پانل درباره اهمیت عوامل زمینه ای، ساختاری و محتوایی تاثیر گذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران برای راند دوم برابر با ۰/۶۷۲، برای راند سوم ۰/۸۹۲ و برای راند چهارم ۰/۹۳۲ محاسبه شد. با توجه به اینکه تعداد اعضای پانل بیش از ۱۰ نفر بوده (۲۸ نفر برای راند دوم، ۲۸ نفر برای راند سوم و ۲۴ نفر برای راند چهارم) لذا، این میزان از ضریب کندال کاملاً معنادار به حساب می آید. از آنجا که مقدار ضریب هماهنگی کندال در راند چهارم نسبت به راند سوم تنها به میزان ۰/۰۴ افزایش پیدا کرد و با توجه به اینکه میزان اجماع و اتفاق نظر اعضا در دو راند متوالی، رشد قابل توجهی را نشان نمی دهد؛ لذا، می توان به تکرار دوره های دلفی پایان داد. از سوی دیگر، مقادیر ضریب هماهنگی کندال نشان می دهد که در راند دوم اتفاق نظر قوی، اما در راندهای سوم و چهارم اتفاق نظر بسیار قوی بین پنالیست ها وجود دارد.

در بخش نهایی با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت بندی ابعاد و مولفه های هر یک از ابعاد که بر عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران موثر می باشند، پرداخته شد. با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت بندی ابعاد انتخاب شده به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد. نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت بندی ابعاد نشان می دهد که با دقت ۹۵ درصد، بعد رفتاری دارای اولویت اول و بعد زمینه ای دارای اولویت آخر می باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیر گذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران، به ترتیب زیر می باشد: بعد رفتاری، بعد ساختاری و زمینه ای.

سپس با استفاده از آزمون فریدمن به اولویت‌بندی ابعاد و مولفه‌های انتخاب شده به عنوان عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد.

- نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مولفه‌های بعد ساختاری نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی دارای اولویت اول و احترام قائل بودن برای مردم دارای اولویت آخر می‌باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد ساختاری، به ترتیب زیر می‌باشد: تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی، شدت ارتباط بین مردم، اعتماد به دولت، اعتماد به مردم، قانون و نظام‌های قانونی، امنیت سیاسی، امنیت اقتصادی، امنیت اجتماعی، انسجام اجتماعی، تجربه مشترک تاریخی، حس تعلق و همبستگی، کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم، دوری از پنهان‌کاری، زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم، مردم‌مداری دولت، همبستگی بین شبکه‌های اجتماعی، فرهنگ، مشارکت اجتماعی در امور سیاسی، گرایش‌ها و ارزش‌ها، مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی، مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی، میراث فرهنگی و احترام قائل بودن برای مردم.

- نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مولفه‌های بعد رفتاری نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، شیوه اندیشه ورزی دارای اولویت اول و ویژگی‌های شخصیتی دارای اولویت آخر می‌باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد رفتاری، به ترتیب زیر می‌باشد: شیوه اندیشه ورزی، صداقت در گفتار، استمرار در صداقت، مشارکت مردمی، تلاش برای تداوم ارتباطات بین مردم، همکاری مردمی، کنش‌های متقابل بین اعضا، رفتار همیارانه، همدلی، ویژگی‌های خانوادگی، ویژگی‌های شخصیتی.

- نتایج آنالیز آزمون فریدمن برای اولویت‌بندی مولفه‌های بعد زمینه‌ای نشان می‌دهد که با دقت ۹۵ درصد، در این بعد، منابع مالی دارای اولویت اول و منابع آموزشی دارای اولویت آخر می‌باشد. ترتیب اولویت بندی عوامل تاثیرگذار بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران در بعد زمینه‌ای، به ترتیب زیر می‌باشد: منابع مالی، رفاه و فراوانی، ثبات و امنیت، ایدئولوژی (دین)، احقاق حق شهروندی مردم، مصلحت‌اندیشی حفظ امنیت ملی و بین‌الملل، کمک به تصمیم‌گیری‌های صحیح مردم، جهانی شدن، طبیعت و منابع آموزشی

-پیشنهادات

۱. نتایج مطالعه حاضر نشان می‌دهد که از دیدگاه کارشناسان عوامل غیر انسانی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است. بنابراین می‌توان پیشنهاد کرد که مسئولین کشور با زمینه‌سازی مشارکت‌دادن مردم، احترام قائل بودن برای مردم، دوری از پنهان‌کاری، تلاش برای ایجاد آرامش اجتماعی، ایجاد ارتباط بین مردم، بالا بردن سطح کیفیت ارتباط و تعامل بین مردم، ایجاد حس تعلق و همبستگی، به وجود آوردن اعتماد بین افراد جامعه، تلاش برای ایجاد اعتماد به دولت، ایجاد همبستگی بین شبکه‌های اجتماعی، وضع قانون و نظام‌های قانونی، ارتقا سطح مردم‌مداری دولت، تلاش برای ارتقا سطح فرهنگ جامعه، ایجاد امنیت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرآخوانی افراد جامعه برای مشارکت اجتماعی در امور فرهنگی، مشارکت اجتماعی در امور سیاسی، مشارکت اجتماعی در امور اجتماعی و تلاش برای حفظ میراث فرهنگی می‌توان به ایجاد سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران امیدوار بود.

۲. نتایج مطالعه حاضر نشان می دهد که از دیدگاه کارشناسان عوامل انسانی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است. بنابراین می توان پیشنهاد کرد که در صورتی که افراد جامعه در گفتار خود صداقت به خرج دهند و در این امر استمرار داشته باشند، برای ایجاد ارتباطات بین مردم تلاشگر باشند و شیوه اندیشه ورزی خود را به سمت همدلی و یکدل بودن با تمامی افراد جامعه تغییر دهند و رفتار همیارانه ای را در کشور داشته باشند، سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران به وجود می آید.

۳. نتایج مطالعه حاضر نشان می دهد که از دیدگاه کارشناسان عوامل محیطی بر سرمایه اجتماعی در جمهوری اسلامی ایران تاثیرگذار است. بنابراین می توان پیشنهاد کرد که با مصلحت اندیشی حفظ امنیت ملی و بین الملل، احقاق حق شهروندی مردم، کمک به تصمیم گیری های صحیح مردم، رفاه و فراوانی، ایدئولوژی (دین)، ایجاد ثبات و امنیت، حفظ و نگه داری از طبیعت، تلاش برای جهانی شدن و فراهم نمودن منابع آموزشی و مالی برای تمامی اقشار جامعه می توان امید وار بود که جمهوری اسلامی ایران دارای سرمایه اجتماعی می باشد.

۵. محدودیت های پژوهش

۱. عدم همکاری مناسب در ادارات و نهادهای اجرایی و نیز مسئولین
۲. عدم اطمینان از دقت پاسخ های داده شده به سوالات پرسشنامه توسط جامعه مورد مطالعه.
۳. عدم اطمینان از درک و برداشت درست و مشترک پاسخ دهندگان از سوالات پرسشنامه.
۴. همکاری کم بعضی از مدیریت ها و افراد در توزیع و جمع آوری پرسشنامه.
۵. عدم بازگشت برخی از پرسشنامه ها و مفقود شدن آنها که توزیع مجدد آنها به علت ازدیاد بعد مسافت در برخی از مناطق بسیار وقت گیر بود.

فهرست منابع

- اولیایی، علی اکبر (۱۳۸۷). سرمایه های اجتماعی و انقلاب اسلامی، ماهنامه زمانه . بهمن ۱۳۸۷ شماره ۷۷، (۷ صفحه از ۳۹ تا ۴۵)
- بوردیو، پیر (۱۳۸۴). شکلهای سرمایه اجتماعی در: سرمایه اجتماعی؛ اعتماد، دموکراسی و توسعه، گردآوری کیان تاج بخش، ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه
- پاتنام، روبرت (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت های مدنی، ترجمه محمد تقی دلفروز، نشر روزنامه سلام
- تاجبخش، کیان (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، تهران: نشر شیرازه، چاپ اول.
- جعفری، سیدمحمدباقر و یعقوبی، صدیقه (۱۳۹۸). ارائه مدل مفهومی عوامل موثر بر افزایش سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان بین الملل، دومین همایش ملی سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار، قم، <https://civilica.com/doc/974509>
- عیوضی محمد رحیم، فتحی یوسف (۱۳۹۰). رهبری و سرمایه اجتماعیا رویکرد به رهبری امام خمینی (س)، پژوهشنامه متین، دوره ۱۳، شماره ۵۱، صص ۶۱-۸۳.
- فوکویاما، فرانسیس (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی و جامعه مدنی، در سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه، گردآوری کیان تاجبخش، ترجمه افشین پاکباز و حسین پویان، تهران: نشر شیرازه.
- کلمن، جیمز (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی، چاپ اول
- محمدی فرد، احمد و قجری، سمیه و اسفندیاری، رضا (۱۳۹۸). عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی بر اساس مفاهیم قرآن کریم (مورد مطالعه: خبرگان دانشگاه قرآن و حدیث قم)، فصلنامه اسلام و مطالعات اجتماعی، سال هفتم شماره ۳ (پیاپی ۲۷ زمستان ۱۳۹۸) صفحات ۴۸-۷۸
- مهدوی، ابوالقاسم، عزیزمحمملو، حمید (۱۳۹۷). تحلیل عوامل کلان مؤثر بر فرایند انباشت سرمایه اجتماعی در ایران. مجلس و راهبرد، دوره ۲۵، شماره ۹۳، صص ۵-۴۲.

Fukuyama, F. (1995) Trust: the social virtues and the creation of prosperity, *International Journal on World Peace*' Vol. 14, No. 1 (MARCH 1997), pp. 84-87 (4 pages)